

บทที่ 2

สาเหตุของการตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทย

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาสาเหตุและประวัติที่มาต่างๆ ของการตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่ปรากฏตัวอยู่ในประเทศไทยเพื่อทำความเข้าใจกับที่มาของปัญหาอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน โดยผลการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงต่างๆ อันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นผู้ศึกษาเห็นว่าจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนป้องกันปัญหาที่สาเหตุ เพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาซ้ำขึ้นอีก หรือเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการซ้ำเติมปัญหาที่มีอยู่ให้หนักมากยิ่งขึ้น

2.1 สาเหตุโดยทั่วไป

จากผลการศึกษาในบทที่ผ่านมาเป็นที่ชัดเจนว่าลักษณะทั่วไปของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล คือ การที่บุคคลไม่มีเอกสารแสดงตนเพราะไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร ดังนั้นสาเหตุประการสำคัญของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน คือ "การที่บุคคลไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร" ซึ่งสาเหตุโดยทั่วไปของการไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถแบ่งออกได้ 2 ประการ คือ

2.1.1 การที่บุคคลไม่เข้าสู่ทะเบียนราษฎร

คือ การที่บุคคลไม่เคยได้มีการนำชื่อและรายการบุคคลเข้าสู่ทะเบียนราษฎร ซึ่งอาจจะเกิดจากการที่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยไม่ได้รับการแจ้งเกิด¹ หรือ การที่บุคคลซึ่งอาจเกิดก่อนทะเบียนราษฎรแต่ภายหลังที่มีระบบทะเบียนราษฎรก็ยังไม่เคยได้รับการแจ้งเกิดย้อนหลังหรือไม่ได้รับการบันทึกชื่อ หรือไม่ได้รับการเพิ่มชื่อเข้าสู่ทะเบียนราษฎรไทยเลย ตลอดจนเป็นบุคคลที่เกิดในต่างประเทศและก็ไม่ได้รับการบันทึกชื่อหรือการเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรไทยภายหลังจากที่ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทย

2.1.2 การที่บุคคลถูกจำหน่ายออกจากทะเบียนราษฎร

คือ การที่บุคคลอาจได้รับการแจ้งเกิดหรือได้รับการบันทึกชื่อหรือการเพิ่มชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรไทยแล้ว แต่ภายหลังกลับถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎร

¹ หากเกิดในช่วงที่มีระบบทะเบียนราษฎรแล้ว ซึ่งระบบทะเบียนราษฎรของรัฐไทยเริ่มต้นในปี 2499

2.2 สาเหตุโดยรายละเอียด

สำหรับสาเหตุในรายละเอียดของการไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรหรือการถูกจำหน่ายออกจากทะเบียนราษฎรนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอสาเหตุในรายละเอียดต่างๆ เหล่านี้ผ่านกรณีศึกษาคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลซึ่งสามารถจำแนกกรณีศึกษาออกเป็นผู้ที่ตกอยู่ในสถานการณ์ 4 ประการ คือ

ประการที่ 1 ความอยู่ห่างไกลจากพื้นที่เมือง

ประการที่ 2 ความเป็นคนที่ถูกมองเป็นคนต่างด้าว

ประการที่ 3 ความไม่รู้ของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน

ประการที่ 4 ความไม่รู้ของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สถานการณ์ของความอยู่ห่างไกลพื้นที่เมือง

กรณีของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่อยู่อาศัยในพื้นที่ห่างไกลเมืองแล้วทำให้เป็นสาเหตุของการไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรนั้น มีสาเหตุประการสำคัญซึ่งอาจเกิดได้ใน 2 กลุ่ม คือ

(1) คนที่เกิดก่อนการมีระบบทะเบียนราษฎรแล้วยังคงไม่ได้รับการบันทึกชื่อหลังจากที่มีระบบทะเบียนราษฎรเพราะว่าอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเมือง

(2) คนที่เกิดหลังการมีระบบทะเบียนราษฎรแล้วแต่ก็ยังคงไม่ได้รับการบันทึกชื่อไว้ในทะเบียนราษฎร

โดยผู้ศึกษาจะขอเสนอรายละเอียดที่มาของทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวผ่านกรณีศึกษาต้นแบบของผู้ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรเพราะความอยู่ห่างไกลจากพื้นที่เมือง ดังนี้

กรณีศึกษาคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่เกิดก่อนระบบทะเบียนราษฎร และไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรเพราะความเป็นคนอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเมือง : นางคำ สมวันดี

กรณีศึกษา : นางคำ สมวันดี หรือ อื่นหลู

นางคำ สมวันดี หรือ ยายคำ เกิดที่ตำบลท่าตอน อำเภอฝาง(หรืออำเภอแม่ฮาดในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ. 2482 โดยเมื่อยายคำเกิดนั้น พ่อและแม่ของยายคำไม่เคยไปแจ้งเกิด เพราะในปีที่ยายคำเกิดนั้นยังไม่มีระบบการทะเบียนราษฎรเกิดขึ้นในประเทศไทย² คนที่เกิดในช่วงนั้นจึงไม่รู้จักรับการแจ้งเกิด

² หมายความว่าด้วยการทะเบียนราษฎรฉบับแรกของไทย คือ พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499

ต่อมายายคำแต่งงานกับตาสงพรม อินหลู่ ยายคำและสามี ประกอบอาชีพทำไร่อยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่าสบบอนซึ่งเป็นชายแดนไทย-พม่า ต้องเดินทางขึ้นไปทางเหนือของตำบลท่าตอน ทำไร่ภายหลังเมื่อมีระบบทะเบียนราษฎรและมีเจ้าหน้าที่ของทางราชการจากอำเภอฝางมาจัดทำทะเบียนบ้านและบัตรประจำตัวประชาชนให้แก่คนในตำบลท่าตอน ในช่วงปี พ.ศ. 2506 นั้นครอบครัวของยายคำและชาวบ้านท่าตอนอีกจำนวนมากก็ไม่ได้กลับมาให้เจ้าหน้าที่บันทึกตัว เพราะการเดินทางจากไร่สวนที่นาในอดีตลำบากมากและชาวบ้านก็ต่างมีความจำเป็นต้องอยู่เฝ้าไร่เฝ้านา คงจะมีแต่เพียงคนแก่และเด็กในหมู่บ้านเท่านั้นที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่ได้รับการบันทึกตัวบุคคลในการจัดทำทะเบียนบ้านของราชการในครั้งนั้น ซึ่งแม่ของยายคำและพี่น้องของยายคำบางคนก็ได้รับการจัดทำทะเบียนและออกบัตรประจำตัวประชาชนให้

ต่อมาเมื่อยายคำไม่ได้ขึ้นไปทำไร่ที่สบบอนอีกและได้อยู่ที่หมู่บ้านท่าตอนร่วมกับญาติพี่น้องจึงพบว่ายายคำไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านหรือมีบัตรประจำตัวเหมือนอย่างคนอื่น³

กรณีของยายคำจึงเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนว่า เมื่อเป็นคนที่เกิดก่อนการทะเบียนราษฎรก็ย่อมที่จะไม่ได้รับการแจ้งเกิดและสามารถมีชื่อในทะเบียนราษฎรได้ในทันทีที่เกิด แต่เมื่อภายหลังปรากฏว่ามีการทะเบียนราษฎรแล้ว คนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลเมืองเช่นยายคำก็อาจไม่ได้รับบันทึกชื่อไว้ในทะเบียนราษฎรของรัฐอยู่ก็ได้ เนื่องจากความอยู่ห่างไกลจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าให้การบันทึกตัวบุคคล เพราะภายหลังมีการทะเบียนราษฎรในรัฐไทยการทำงานเพื่อติดตามบันทึกตัวบุคคลในรัฐไทยในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดารดังเช่นอำเภอแม่อาวในสมัยนั้นก็ยังเป็นเรื่องที่ยากลำบาก แม้แต่ตัวอำเภอแม่อาวเองก็เพิ่งได้รับการตั้งเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2516⁴ ยายคำจึงตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเพราะยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล

³ เป็นกรณีศึกษาในอนุกรรมการศึกษาปัญหาด้านชาติพันธุ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และในโครงการวิจัยเรื่องการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี 2545

⁴ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้พื้นที่แม่อาวในปัจจุบันเป็นกิ่งอำเภอแม่อาว เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2510 และยกฐานะเป็นอำเภอแม่อาว เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2516

กรณีศึกษาคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่เกิดหลังระบบทะเบียนราษฎร และยังคงไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรเพราะความเป็นคนอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเมือง : นายจอบิ วนาวีวัฒนกุล

กรณีศึกษา : นายจอบิ ไม่มีนามสกุล หรือ วนาวีวัฒนกุล และบุตร

นายจอบิ เกิดปี พ.ศ.2510 ที่หมู่บ้านห้วยสัตว์ใหญ่ ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นคนที่แม่จะเกิดในช่วงที่มีการทะเบียนราษฎรแล้ว แต่พ่อและแม่ของจอบิก็ไม่ได้แจ้งเกิดให้กับจอบิเลย เพราะหมู่บ้านห้วยสัตว์ใหญ่นั้นก็อยู่ในป่าลึกมากในเทือกเขาตะนาวศรีเป็นป่าที่ชาวบ้านเรียกกันว่าบ้านใจแผ่นดิน การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านเข้าสู่ตัวเมืองในสมัยนั้นของชาวบ้านจึงแทบไม่เกิดขึ้นเลย และแม้ในเวลาปัจจุบันหากจะเข้าไปให้ถึงหมู่บ้านที่จอบิอยู่ก็ยังมี ความยากลำบากและต้องใช้เวลา⁵

พ่อและแม่ของจอบิเป็นคนชาติพันธุ์กระเหรี่ยงซึ่งเกิดและอยู่อาศัย ณ บ้านห้วยสัตว์ใหญ่ นั้นมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน จึงกลายเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “ชาวเขาดั้งเดิม” (Indigenous People) หรือที่อาจเรียกกันได้ว่าเป็นชาวเขาติดแผ่นดิน ซึ่งรัฐไทยได้ให้การยอมรับว่าชาวเขาดั้งเดิมเหล่านี้เป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยเพราะอาศัยอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทยมานานแล้ว⁶ และทางราชการไทยก็ได้ให้การรับรองชาวไทยภูเขาเหล่านี้ไว้ในทะเบียนราษฎรไทยในฐานะคนสัญชาติไทยมาโดยตลอด⁷

ครั้งหนึ่งที่เคยมีเจ้าหน้าที่ราชการเข้าไปสำรวจและจัดทำทะเบียนบ้านและออกบัตรประจำตัวให้แก่คนในหมู่บ้านของจอบิ เวลานั้นจอบิและพ่อก็ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านทำให้ไม่ได้รับการสำรวจและมีบัตรประจำตัวประชาชนอย่างถูกต้องของพ่อได้รับ หลังจากนั้นจอบิและคนอย่างจอบิหลายคนก็ยังคงตกการสำรวจในอีกทุกครั้ง เพราะส่วนใหญ่จะย้ายไปมาเพื่อรับจ้างทำงานอยู่ตามไร่นาต่างๆ นอกหมู่บ้านในแนวป่าของเทือกเขาตะนาวศรี

⁵ เช่น ถ้าเป็นการเดินทางในหน้าฝน ก็จะต้องเดินเท้า หรือ ใช้เฮลิคอปเตอร์เท่านั้น

⁶ ภาษาราชการของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จำแนกคนกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่ม “ชาวไทยภูเขา”

⁷ กรมการปกครองได้ออกระเบียบเพื่อกำหนดวิธีการสำหรับกลุ่มคนชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีสัญชาติให้สามารถเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านของคนสัญชาติไทยได้ เช่น ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสัญชาติไทยให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. 2517 และ พ.ศ.2535 (ปัจจุบันถูกยกเลิกแล้ว), ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสัญชาติให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 (เป็นฉบับที่มีผลใช้บังคับในปัจจุบัน)

เมื่อจอบีแต่งงานกับพอลา หญิงสาวกระเหยิงด้วยกันและมีลูกอีก 4 คน ก็ยังปรากฏว่าจอบีไม่เคยไปแจ้งเกิดให้แก่ลูกๆ เพราะขณะนั้นชีวิตของจอบีก็ยังคงอาศัยอยู่ในที่ห่างไกลตัวเมือง คนที่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองอย่างครอบครัวจอบีก็ไม่เห็นความสำคัญของการแจ้งเกิดหรือการมีชื่อในทะเบียนราษฎร⁸

จะเห็นได้ว่าทั้งวิถีชีวิตและอุปสรรคของการเดินทางของคนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลตัวเมืองย่อมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในพื้นที่ส่วนหนึ่งมีโอกาสเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้ แม้ในทุกวันนี้ที่คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองจะเชื่อว่าระบบการทะเบียนราษฎรการคมนาคมของรัฐไทยพัฒนามากขึ้นแล้วก็ตาม

กรณีของกลุ่มคนอยู่ในพื้นที่ห่างไกลดังเช่นหมู่บ้านห้วยสัตว์ใหญ่ยังเกิดขึ้นอีกในหลายพื้นที่ทั่วประเทศไทย เช่น หมู่บ้านแม่ดี อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน⁹ ที่พบว่ามีคนที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรอยู่เพียงคนเดียว เนื่องจากเป็นคนที่มาจากนอกหมู่บ้าน นอกจากนั้นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่เกิดในหมู่บ้านจำนวน 97 คนทุกคนยังไม่เคยมีใครได้รับการแจ้งเกิดและมีชื่อในทะเบียนราษฎรเลย เนื่องจากเมื่อเวลาที่ราชการเข้ามาสำรวจหมู่บ้านอื่นที่อยู่รอบๆ หมู่บ้านแม่ดีนั้นปรากฏว่าแผนที่ที่เจ้าหน้าที่ถือมาไม่มีชื่อและตำแหน่งของหมู่บ้านแม่ดีอยู่ในแผนที่นั่นเอง¹⁰ คนทั้งหมู่บ้านเล็ก ๆ อย่างแม่ดีจึงตกหล่นจากทะเบียนราษฎรของรัฐไทย

ดังนั้น ถ้าเราเข้าใจธรรมชาติของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่อยู่พื้นที่ห่างไกลเมืองก็จะเป็นไปไม่ได้ที่คนเหล่านี้จะไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร แม้ว่าระบบทะเบียนราษฎรจะเกิดขึ้นแล้วก็ตาม ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า เราจึงไม่ควรเรียกร้องพยานหลักฐานเกี่ยวกับการแจ้งเกิดหรือการมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรต่างๆ จากคนกลุ่มนี้เหมือนกับคนโดยทั่วไปได้ เพราะย่อมจะเป็นสิ่งที่คนใน

⁸ เป็นกรณีศึกษาในคณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติและผู้พลัดถิ่น สภาทนายความ, ในโครงการวิจัยผลกระทบของความไร้รัฐและควมไร้สัญชาติของเด็ก เยาวชน ในสังคมไทย : การตรวจสอบปัญหาและแนวคิดในการแก้ไข ของกองทุน ศ.ค.นึ่ง ภาไซย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, และในคณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทาง แก้ไขการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สถานิติบัญญัติแห่งชาติ, โปรดติดตามกรณีศึกษานายจอบี วนาวิวัฒน์กุล ในลำดับต่อไป หน้า 71, 76 และ 122

⁹ การเดินทางเข้าไปที่หมู่บ้านโดยปกติ คือ ต้องนั่งรถข้ามเขตภูเขาและต่อเรือหางยาวล่องแม่น้ำสาละวินขึ้นไป

¹⁰ พลกฤษณ์ จริงจิตร, “วันเด็กไร้สัญชาติ หมู่บ้านนอกแผนที่ประเทศไทย”, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2549

พื้นที่ห่างไกลไม่สามารถหาได้ ตลอดจนหากเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่อายุมากแล้ว ก็ควรที่จะเข้าใจได้ว่าพยานบุคคลของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนเหล่านี้ก็ย่อมจะหาได้ยากด้วย¹¹

2.2.2 สถานการณ์ของความเป็นบุคคลที่ถูกมองว่าเป็นต่างด้าว

คือ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ไม่สามารถมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรได้ เนื่องจากคนกลุ่มนี้ถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนในประเทศไทยที่ถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวมากที่สุดส่วนใหญ่อีกคือ กลุ่มคนที่มีความเป็นชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะด้วยความแตกต่างทางกายภาพ ภาษาและวัฒนธรรม

โดยผู้ศึกษาจะขอให้ภาพของการตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเพราะสาเหตุที่ ถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าว เป็นเหตุให้ถูกปฏิเสธไม่ให้มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรได้ หรือ การถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎรผ่านกรณีคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลดังนี้

กรณีศึกษา : เด็กชายกิตติทัศน์ ชาญสมุท

เด็กชายกิตติทัศน์ ชาญสมุท เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2549 ที่เกาะสินไห จังหวัดระนอง จากบิดา ซึ่งเป็นคนมีสัญชาติไทย แต่มารดาเป็น “คนไทยพลัดถิ่น”¹² ที่อพยพมาจากประเทศพม่าและเป็น คนไม่มีเอกสารแสดงตัว หลังจากเกิด ทางสถานื่อนามัยเกาะสินไหที่ท่าคลองต้อได้ออกหนังสือรับรอง การเกิดและได้รับใบรับแจ้งการเกิดระบุว่ามารดาเป็นคนพม่า

¹¹ เพราะพยานบุคคลที่น่าเชื่อถือว่าเป็นผู้รู้เห็นการเกิดหรือรู้จักบิดามารดาของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนนั้นย่อมจะต้องอายุมากกว่าคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลตามสมควร ดังนั้น พยานบุคคลของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่อายุมากโดยส่วนใหญ่จึงได้เสียชีวิตไปแล้วหรืออาจมีความจำเลอะเลือนได้

¹² เป็นคำที่นิยมเรียกคนเชื้อชาติไทยกลุ่มหนึ่งที่เคยติดอยู่ในดินแดนที่รัฐไทยได้เสียไป ให้แก่ชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 (ปัจจุบัน คือ ดินแดนของประเทศลาว กัมพูชา พม่าและ มาเลเซีย) แต่คนเชื้อชาติไทยกลุ่มนี้ยังไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐเจ้าของตัวบุคคลบางประเทศนั้น และภายหลังเมื่อเกิดสงครามหรือความไม่สงบในประเทศ คนกลุ่มน้อยเชื้อสายไทยในรัฐ ต่างประเทศเหล่านี้จึงถูกขับไล่หรือต่างได้ตัดสินใจอพยพกลับเข้ามาในประเทศไทยเพื่อมาอาศัย อยู่กับญาติพี่น้องคนสัญชาติไทยแทน ซึ่งจะพบคนกลุ่มนี้ได้มากในกลุ่มของผู้ที่อพยพมาจาก จังหวัดเกาะกง ของประเทศกัมพูชา หรือผู้ที่อพยพมาจากเมืองมะริด หวาย ตะนาวศรี ของประเทศ พม่า

ต่อมาเมื่อนำหนังสือรับรองการเกิดนั้นไปทำการจดทะเบียนการเกิดที่อำเภอเมืองระนองปรากฏว่ากิตติทัศน์ถูกปฏิเสธที่จะได้รับการแจ้งเกิดและเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้าน ทั้งๆ ที่กิตติทัศน์เป็นคนมีสัญชาติไทย¹³ เพราะเหตุที่มารดาเป็นคนต่างด้าว เจ้าหน้าที่จึงเห็นว่ากิตติทัศน์ควรจะเป็นคนต่างด้าว และยังจะทำการจับกุมมารดาที่เป็นต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองและบิดาที่ให้ที่พักพิงคนต่างด้าว การปฏิเสธไม่รับแจ้งเกิดให้กิตติทัศน์ซึ่งแท้จริงเป็นคนสัญชาติไทย ทำให้กิตติทัศน์เป็นคนที่ไม่ใช่ชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร

กรณีศึกษา : เด็กชายวิษณุ ไม่มีนามสกุล

เด็กชายวิษณุ หรือ น้องวิษณุ เกิดเมื่อปี 2537 ที่โรงพยาบาลบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เกิดจากนางบุญมีซึ่งเป็นลูกสาวคนโตที่เกิดในประเทศไทยของนางสนธิ¹⁴ คนเชื้อชาติมอญซึ่งอพยพมาจากเมืองทวาย รัฐมอญในประเทศพม่า ส่วนพี่เล็กบิดาของวิษณุก็เป็นคนเชื้อชาติมอญจากรัฐมอญที่เข้าเมืองไทยมาทางจังหวัดกาญจนบุรีเช่นกัน พี่เล็กและพี่บุญมีจึงมีความเป็นคนมอญเต็มตัว และทั้งพี่เล็กและพี่บุญมีพูดภาษาไทยได้ไม่ชัด

เมื่อวิษณุเกิดทางโรงพยาบาลไม่ได้ให้หนังสือรับรองการเกิด ทร. 1/1 กับแม่วิษณุ เพราะเห็นว่าเป็นคนมอญเป็นคนต่างด้าวทำให้พี่บุญมีผู้เป็นแม่ไม่ได้หลักฐานรับรองเพื่อไปแจ้งเกิดให้กับวิษณุ เมื่อวิษณุถูกปฏิเสธไม่ได้แม่ไปรับรองการคลอดจากผู้ทำคลอดจึงไม่ได้รับการแจ้งเกิดและไม่สามารถมีชื่อในทะเบียนราษฎรใดๆ ได้ วิษณุจึงตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเพราะความที่ถูกลมองว่าวิษณุและครอบครัวเป็นคนต่างด้าว

¹³ เป็นกรณีศึกษาในโครงการโครงการวิจัยผลกระทบของความไร้รัฐ และความไร้สัญชาติของเด็ก เยาวชน ในสังคมไทย : การตรวจสอบปัญหาและแนวคิดในการแก้ไข ของกองทุน ศ.คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งร้องโดยเครือข่ายการแก้ไขปัญหาค้นสัญชาติคนไทยและมูลนิธิกระจกเงา เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549 โปรดอ่านเพิ่มเติมใน มูลนิธิกระจกเงา, “คำร้องทุกขัการไม่รับแจ้งเกิดของให้กับเด็กชายกิตติทัศน์ ชาญสมุทร”ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=261&d_id=259, และ พันธุ์ทิพย์ สายสุนทร, “กิตติทัศน์ ชาญสมุทร : เกิดในไทยจากพ่อไทย ก็ตกเป็นเด็กไร้รัฐได้”, หนังสือพิมพ์มติชนเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2549 ปีที่ 29ฉบับที่ 10214

¹⁴ กรณีศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 หน้า 25

กรณีศึกษา : ครอบครัวอภิสกุลไพศาล

อาฝะ แซ่ลี และ นางเขี้ยวยี่จิ่ง เป็นคนชาติพันธุ์จีนที่เกิดในประเทศไทยจากบิดามารดาซึ่งอพยพมาจากประเทศพม่า ซึ่งจากการที่บิดามารดาของทั้งคู่เข้าเมืองไทยมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2470¹⁵ ทำให้ทั้งอาฝะและเขี้ยวยี่จิ่ง เป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยโดยข้อกฎหมาย

แต่ในระหว่างที่ทั้งคู่และคนชาติพันธุ์ชาวเขาต่างๆ ในภาคเหนือหลายพื้นที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์สถานะว่าเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย ทั้ง 2 คนและบุตรในครอบครัวอีก 11 คนก็ได้รับการสำรวจและบันทึกตัวบุคคลในเอกสารราชการว่าเป็น "คนสัญชาติลี้ซู่" จนกระทั่งภายหลังในปี พ.ศ. 2528 อาฝะและครอบครัวพร้อมลูกๆ ก็ได้รับการยอมรับเป็นผู้มีสัญชาติไทยและบันทึกชื่อลงในทะเบียนราษฎรสำหรับคนสัญชาติไทย อาฝะจึงเปลี่ยนชื่อสกุลของตนเป็น "อภิสกุลไพศาล"¹⁶

แต่ต่อมาอีก 10 ปี ครอบครัวอภิสกุลไพศาลทั้ง 13 ชีวิต กลับถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรเพราะเหตุเข้าใจว่าอาฝะและเขี้ยวยี่จิ่ง เป็นบุคคลต่างด้าวที่ไม่ควรมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของคนสัญชาติไทย โดย

ในประการแรก คือ อำเภอมแม่จันเชื่อว่า อาฝะและเขี้ยวยี่จิ่ง ได้รับผลร้ายให้ถอนสัญชาติตามประกาศคณะปฏิวัติที่ 337 ปี พ.ศ. 2551 และ

ในประการที่สอง คือ การยอมรับให้คนชาติพันธุ์ในพื้นที่เป็นบุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยเหตุที่เป็นชาวเขาดั้งเดิมนั้นจำกัดเฉพาะชาวเขา 9 เผ่าซึ่งไม่รวมถึงชาติพันธุ์ "จีนฮ่อ" ซึ่งในหลายสถานการณ์ อาฝะก็ถูกมองว่าเป็นคนชาติพันธุ์จีนฮ่อด้วย อาฝะและเขี้ยวยี่จิ่งต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการพิสูจน์ตนกับรัฐไทยอีกครั้งว่าตนเป็นบุคคลผู้มีสัญชาติไทยตามกฎหมายสัญชาติและไม่ถูกถอนสัญชาติ¹⁷ เพราะความไม่เข้าใจในความเป็นคนชาติพันธุ์ที่ทำให้ถูกมองว่า

¹⁵ ประเทศไทยมีกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองฉบับแรกในปี พ.ศ. 2470 ดังนั้นคนต่างด้าวที่เข้าเมืองมาก่อน พ.ศ. 2470 แม้จะไม่ได้รับอนุญาตเข้าเมืองก็จะเป็นบุคคลที่เข้าเมืองถูกกฎหมายเนื่องจากตามกฎหมายจารีตประเพณีว่าด้วยการเข้าเมืองของไทยไม่มีกำหนดว่าบุคคลที่จะเข้าเมืองต้องขออนุญาต ดังนั้นอาฝะและเขี้ยวยี่จิ่ง จึงเป็นคนที่เกิดจากบิดาและมารดาซึ่งเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองถูกกฎหมายและมีสิทธิอาศัยถาวรอยู่ในประเทศไทย

¹⁶ จันทราภา นนทวาสี, "10 ปีแห่งการไร้ตัวตนของครอบครัว "แซ่ลี"" หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, ฉบับวันที่ 1 พฤษภาคม 2548, หน้า 9.

¹⁷ พันธุ์ทิพย์ สายสุนทร, "กฎหมายเพื่อคนชายขอบ : จาก "แซ่ลี" สู่อภิสกุลไพศาล" ตำนานแห่งครอบครัวไร้สัญชาติที่ชาวไทยภูเขาคือ "วารสารศาละวินโอสต์", ฉบับที่ 33 เผยแพร่ใน

เป็นคนต่างด้าว¹⁸ จึงทำให้ อาฝะ นางเขี้ยวจึ่งและลูกๆ อีกทั้ง 11 คน จึงต้องตกอยู่ในสภาวะเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลอยู่กว่า 10 ปี¹⁹

กรณีศึกษา : นางบุญ อินหลู่ หรือ บุญ พงษ์มา

นางบุญ พงษ์มา หรือ พี่บุญ เป็นลูกสาวคนโตของนางคำ อินหลู่²⁰ ที่เกิดที่ตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ พี่บุญเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2508 โดยยายคำก็ไม่เคยแจ้งเกิดให้กับพี่บุญ เพราะขณะนั้นอำเภอแม่สายยังไม่ก่อตั้ง พี่บุญจึงไม่เคยปรากฏตัวต่อรัฐไทยตั้งแต่เกิด

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2520-2522 มีการไปสำรวจออกบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ให้กับผู้อพยพที่มาจากประเทศพม่าในพื้นที่ชายแดนแถบนั้น พี่บุญและยายคำพร้อมกับชาวบ้านท่าตอนจำนวนมากที่เคยตกหล่นการสำรวจบันทึกทะเบียนบ้านของทางราชการเมื่อปี พ.ศ. 2506 จึงได้ไปรับการสำรวจและได้ถือบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าด้วยความคิดว่าเป็นบัตรประจำตัวประชาชนไทยอย่างที่ญาติพี่น้องได้มา

ต่อมาพี่บุญและชาวบ้านคนอื่นๆ รู้ว่าตนกำลังถือบัตรประจำตัวผิดประเภท จึงได้ร่วมกันร้องขอพิสูจน์ตนความเป็นบุคคลสัญชาติไทยต่ออำเภอแม่สาย กระบวนการพิสูจน์สถานะบุคคลเป็นคนสัญชาติไทยดังกล่าวกินเวลามากกว่า 10 ปี จนในที่สุดชาวบ้านก็สามารถพิสูจน์ได้ว่าพวกเขาเป็นคนสัญชาติไทยที่ตกหล่นจริง ในปี พ.ศ. 2542 นายอำเภอแม่สายในขณะนั้นได้เพิ่มชื่อพี่บุญ ยายคำ และคนอื่นๆ ในทะเบียนบ้าน

http://www.salweennews.org/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=63

¹⁸ โปรดอ่านเพิ่มเติมใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “แนวคิดในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย”, วันที่ 7 ธันวาคม 2545 ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=76&d_id=76

¹⁹ เป็นกรณีศึกษาในโครงการวิจัยเรื่องการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐในประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่ขอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในคณะกรรมการการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทาง แก้ไขการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ร้องโดยมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา(พชภ.), โปรดติดตามกรณีศึกษานี้ในลำดับต่อไปหน้า

²⁰ กรณีศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 นี้ หน้า 46 , และลำดับต่อไปในหน้า 135

แต่อีก 3 ปีต่อมาในปี พ.ศ. 2545 พี่บุญและชาวบ้านแม่อาลัยจำนวนมากก็ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร เพราะเหตุที่อำเภอแม่อาลัยในขณะนั้น กลับมาเชื่อว่าชาวบ้านแม่อาลัยอย่างพี่บุญหรือยายคำเป็นคนต่างด้าวที่มีสัญชาติพม่าเพราะการถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า อำเภอแม่อาลัยในขณะนั้นจึงได้จำหน่ายชื่อของพี่บุญ ยายคำและชาวบ้านคนอื่นๆ ออกจากทะเบียนราษฎร²¹

โดยต่อมาศาลปกครองจึงได้มีคำสั่งยืนยันความชอบด้วยกฎหมายในการเข้าสู่ทะเบียนราษฎรของชาวบ้านแม่อาลัยกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นคนสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่ยายคำแม่ของพี่บุญก็ไม่มีโอกาสรับรู้แล้วเพราะยายคำได้เสียชีวิตลงหลังจากที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรได้ไม่นาน พี่บุญจึงได้แต่หวังว่าแม่จะยังได้ยื่นคำยืนยันของประเทศไทยที่ยอมรับว่าพวกตนไม่ใช่คนต่างด้าวและได้แต่หวังว่าอำเภอแม่อาลัยในเวลาต่อๆ มาจะไม่ถอนชื่อพวกตนออกจากทะเบียนราษฎร เพราะคิดว่าตนเป็นคนต่างด้าวอีก²²

ดังนั้นการที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจำนวนมากในประเทศไทยไม่สามารถเข้าสู่การแจ้งเกิดหรือเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรได้ก็เพราะถูกปฏิเสธจากรัฐว่าเป็นคนต่างด้าว ตลอดจนแม้มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรอยู่แล้วก็ยังอาจถูกจำหน่ายเพราะถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวได้อีก ทั้งที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่อาจเป็นคนชาติพันธุ์หรือเป็นคนที่มีความแตกต่างนั้นก็อาจเป็นคนสัญชาติไทยและกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรไทยก็ไม่ได้ห้ามไม่ให้คนต่างด้าวมีชื่อในทะเบียนราษฎรไทย

ซึ่งนอกจากกรณีศึกษาที่ยกตัวอย่างมาแล้ววิถีชีวิตหรือลักษณะที่แตกต่างของคนกลุ่มอื่นๆ ที่ถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวก็เกิดขึ้นในอีกหลายพื้นที่ เช่น กับคนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่อาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ ในทะเลของภาคใต้ ลูกกลุ่มคนที่มาอพยพมาจากรัฐต่างประเทศอื่นๆ ซึ่งก็จะถูก

²¹ เป็นกรณีศึกษาในอนุกรรมการศึกษาปัญหาด้านชาติพันธุ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และในโครงการวิจัยเรื่องการปรากฏตัวของคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐใน ประเทศไทย : แนวคิดและมาตรการในการจัดการปัญหาที่สอดคล้องกฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²² โปรดอ่านเพิ่มเติมใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “ความไร้สัญชาติของชาวบ้านท่าตอน : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข” บทความเพื่อตรวจสอบสถานะบุคคลตามกฎหมายไทยของชาวบ้านท่าตอน, (เอกสารประกอบการยื่นกระหู่ของนางเดือนใจ ดีเทศน์ สมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงราย ต่อที่ประชุมวุฒิสภาเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2545 เพื่อถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย)

มองว่าเป็นคนต่างด้าวหรือตลอดจนกลุ่มคนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นการถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวจึงเป็นอีกสาเหตุสำคัญของการไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร

2.2.3 สถานการณ์ของความไม่รู้ของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลและครอบครัว

คือ สาเหตุที่เกิดจากคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาหรือคนในครอบครัวอาจเป็นสาเหตุของการทำให้เกิดการไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรได้ อันเนื่องมาจากความไม่รู้กฎหมายหรือความไม่รู้ในผลที่จะตามมาในการแจ้งเกิด การเพิ่มชื่อ ในทะเบียนราษฎรให้แก่บุตรหรือตนเอง ซึ่งผู้ศึกษาจะนำเสนอผ่านกรณีศึกษาของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่เกิดจากความไม่รู้ของตนเองและครอบครัวดังนี้

กรณีศึกษา : นายบ็อบบี้ สุทธิบุตร หรือ นาย Robert Allen Suthibut²³

นายบ็อบบี้ สุทธิบุตร หรือ พี่บ็อบบี้ เกิดที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2512 จากพ่อและแม่ที่เป็นคนสัญชาติไทยซึ่งไปศึกษาต่อที่นั่น หลังจากเกิดพี่บ็อบบี้ได้รับเอกสารรับรองการเกิดจากกระทรวงสาธารณสุขแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาและมีบัตรประกันสังคม (Social Security) ของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ยังไม่เคยได้รับการแจ้งเกิดต่อสถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกา

จนกระทั่งพ่อและแม่ของพี่บ็อบบี้แยกทางกันและเดินทางกลับมาในประเทศไทย โดยเมื่ออยู่กรุงเทพฯ แล้วพ่อและแม่ของพี่บ็อบบี้ก็ไม่เคยพาพี่บ็อบบี้ไปขอเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรของรัฐไทยเลย จนเมื่อพี่บ็อบบี้ย้ายจากบ้านยายในถนนสีลมมาอยู่กับปู่และย่าตั้งแต่อายุ 6 ขวบ เอกสารชิ้นเดียวที่ติดตัวมาก็คือกระดาษสำเนาของเอกสารรับรองการเกิดจากประเทศสหรัฐอเมริกา

เมื่อพี่บ็อบบี้โตและมีความต้องการใช้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของตนเองก็ไม่สามารถกระทำการเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านในฐานะคนสัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิตจากบิดาได้ เนื่องจากบิดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับมารดาจึงไม่ใช่บิดาที่ชอบด้วยกฎหมายที่ส่งผ่านสิทธิในสัญชาติให้กับบ็อบบี้ตามหลักสืบสายโลหิตได้ (ตามกฎหมายที่มีผลใช้บังคับในขณะนั้น)²⁴ ผนวกกับตลอดเวลาที่ผ่านมาพี่บ็อบบี้ไม่เคยได้รับการติดต่อจากแม่เลยและติดตามตัวแม่ไม่ได้ ทำให้ไม่

²³ เป็นกรณีศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 หน้า 19,48, และโปรดติดตามกรณีศึกษานี้ในลำดับต่อไป ในบทที่ 4 หน้า 119

²⁴ ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติที่มีผลใช้บังคับเดิมในขณะที่ยายบ็อบบี้พยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของตนเอง คือ พรบ.สัญชาติ พ.ศ. 2508 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

สามารถพิสูจน์ว่าตนเป็นบุตรของมารดาผู้มีสัญชาติไทยได้ เพราะความไม่ตระหนักรู้ของบุพการีที่ไม่ไปแจ้งเกิดให้พื้บอบปีที่สถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกาและไม่เพิ่มชื่อพื้บอบปีที่ ณ เวลาที่กลับมาในประเทศไทย

ทำให้ปัจจุบันพื้บอบปีที่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านของรัฐไทยมากกว่า 40 ปี และต้องเผชิญกับการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลมาตลอด และการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนก็ทำให้พื้บอบปีที่ไม่สามารถแสดงตนต่อสถานทูตอเมริกาประจำประเทศไทยได้ว่าตนคือ เด็กชาย **Robert Allen Suthibut** ที่ปรากฏในสำเนาเอกสารรับรองการเกิดของสหรัฐอเมริกา

ความไม่รู้กฎหมายและความไม่ตระหนักรู้ของบุพการีหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่ไม่ได้รับการแจ้งการเกิดจึงเป็นสิ่งสำคัญที่บุพการีหรือผู้เลี้ยงดูควรจะทราบว่า การไม่แจ้งเกิดและเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านให้แก่บุตรนั้น จะทำให้พวกเขาตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้ เพราะการไม่แจ้งเกิดมีความหมายว่าเด็กที่เกิดยังไม่เข้าสู่กระบวนการเริ่มต้นในการขอรับการรับรองจากรัฐหรือการมีชื่อในทะเบียนบ้านได้

ซึ่งกรณีการไม่แจ้งเกิดของบุตรที่เกิดในประเทศไทยนี้ยังมีเกิดขึ้นอีกมากในหลายครอบครัว ไม่ว่าจะเป็บุตรของคนไทยหรือคนต่างด้าว โดยเฉพาะกับบุพการีที่เป็นคนย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง บุพการีที่เป็นคนชาติพันธุ์ บุพการีที่เป็นคนมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งพ่อแม่สื่อสารภาษาไทยกับทางราชการไม่ได้²⁵ ตลอดจนบุพการีที่ไปมีบุตรในต่างประเทศดังเช่น

²⁵ เป็นข้อมูลที่ครอบครัวของนายอับดุลเลาะห์ (กรณีศึกษาที่ได้กล่าวมาก่อนแล้วในบทที่ 1 หน้า 25) ให้เพิ่มเติมกับผู้ศึกษา ซึ่งสรุปใจความได้ว่า “คนมุสลิมซึ่งพูดภาษายาวีใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะไม่ไปคลอดที่โรงพยาบาลเพราะผิดหลักศาสนาและสื่อสารกันไม่ค่อยได้ แต่จะไปทำคลอดที่สถานพยาบาลในชุมชนซึ่งตอนหลังสาธารณสุขเข้ามาดูแลก็จะมีผู้ทำคลอดที่ได้รับอนุญาต แต่พอคลอดแล้วคนมุสลิมโดยเฉพาะคนในอดีตก็จะไม่ไปแจ้งเกิดที่อำเภอ เพราะไม่ชอบการติดต่อราชการที่สื่อสารกันไม่รู้เรื่องและเวลาไปโรงเรียนก็เรียนโรงเรียนปอเนาะ ไม่ต้องใช้หลักฐานแสดงตัว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันมีคนที่ยอพยพมาจากเมืองอาเจะ ประเทศอินโดนีเซียมาก (คนเหล่านี้พูดภาษายาวีอยู่แล้วจึงอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างกลมกลืน) เมื่อคลอดลูกก็ไม่มีใครไปแจ้งเกิดเพราะกลัวคนของราชการ ทำให้เราจะสามารถพบคนที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรในหมู่บ้านต่างๆ ของพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อยู่อีกเป็นจำนวนมาก แต่คนเหล่านี้จะไม่ปรากฏตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิดังกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือ ปัญหาคนไร้รัฐในภาคใต้จึงไม่ค่อยมีคนรับรู้หรือให้ความสนใจ”

พ่อและแม่ของพี่บ๊อบบี้ ซึ่งปัจจุบันเกิดขึ้นมากกับลูกของแรงงานคนงานไทยในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน หรือประเทศในตะวันออกกลาง

ซึ่งหากรัฐไทยยังปล่อยให้บุพการีทั้งคนไทยและคนต่างด้าวของเด็กที่เกิดในประเทศไทย หรือบุพการีไทยของเด็กที่เกิดในรัฐต่างประเทศมีความไม่รู้ไม่ตระหนักในการแจ้งเกิดให้กับบุตร เช่นนี้ต่อไป รัฐไทยก็จะต้องเตรียมรับมือกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่มีสาเหตุเพราะไม่ได้รับการแจ้งเกิดจึงทำให้ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรที่จะยังคงเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

หรือในทางกลับกันรัฐไทยจะต้องวางมาตรการใดๆ ก็ตามที่จะสามารถทำให้เกิดการบันทึกชื่อของเด็กทุกคนที่เกิดในประเทศไทยได้ ซึ่งแม้บุพการีจะมีความไม่รู้ อย่างไรก็ตามเด็กทุกคนที่เกิดในรัฐไทยก็จะมีโอกาสได้รับการรับรองตัวบุคคลและมีชื่อในทะเบียนราษฎรได้

กรณีศึกษา : นางสาวใจ ช่วยสถิต และ นางปรีดา ช่วยสถิต

นางสาวใจ ช่วยสถิต หรือ ป้าสมใจ เป็นคนสัญชาติไทย ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เคยทำบัตรประจำตัวประชาชนครั้งหนึ่งและเป็นครั้งเดียวก่อนที่จะแต่งงานและย้ายมาอยู่ที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อย้ายภูมิลำเนามาอยู่ที่จังหวัดพังงาตามสามีอีกครั้งก็ไม่เคยปรากฏมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลติดตัวอีกเลย โดยตอนหลังป้าสมใจเคยกลับไปติดต่อขอทำบัตรประชาชนแต่พบว่าชื่อของป้าสมใจหายไปจากทะเบียนบ้าน

ต่อมาเมื่อป้าสมใจมีบุตร คือ นางปรีดา ช่วยสถิต²⁶ หรือพี่ปรีดา ป้าสมใจและสามีก็ไม่ได้ทำการแจ้งเกิดให้ และทำให้พี่ปรีดาและพี่น้องอีกสองคนกลายเป็นบุคคลที่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลต่างๆ ที่เกิดในประเทศไทยและเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย

สถานการณ์ข้อเท็จจริงเช่นนี้เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมากและเป็นอีกสาเหตุสำคัญของการเกิดคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทย โดยผู้ให้ข้อมูลคือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าคนอย่างเช่นป้าสมใจยังมีมาก ซึ่งเท่าที่ผู้ให้ข้อมูลพอนับตัวบุคคลในอำเภอท้ายเหมืองได้ก็เกินกว่า 60 คน มีทั้งคนไทยที่มาจากภาคอีสาน ภาคเหนือ หรือจากในภาคใต้เองที่มีการย้ายถิ่นมาทำงาน โดยเฉพาะในช่วงยุคทองของการทำเหมืองแร่ในจังหวัดพังงา และคนที่ย้ายถิ่นก็ได้ตั้งรกรากใหม่โดยไม่ได้ติดต่อกับทะเบียนกับราชการอีกเลย หรือบางคนเมื่อไปติดต่อหลายครั้งแล้วแต่ไม่สามารถหาพยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่

²⁶ เป็นกรณีศึกษาในโครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการขจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ โดยมูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก (FACE) เมื่อปี พ.ศ. 2550

รัฐต้องการได้ก็ขาดการติดตามการได้รับเอกสารแสดงตนหรือการมีชื่อในทะเบียนราษฎรของตนเอง จนในที่สุดก็กลายเป็นบุคคลซึ่งไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรเพราะไม่สามารถพิสูจน์ตัวตนต่อเจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎรได้²⁷

ซึ่งหากพิจารณาไปโดยรอบๆ ทุกพื้นที่ในประเทศไทยก็จะยิ่งเห็นว่ามีกรณีกลุ่มคนที่ย้ายถิ่นฐานภูมิลำเนาจำนวนมากที่ไม่รู้และไม่ให้ความสำคัญการติดต่อทางทะเบียน อย่างเช่น กลุ่มคนในต่างจังหวัดที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง กลุ่มคนใช้แรงงานที่มีการเคลื่อนย้ายที่ทำงานบ่อยครั้ง หรือ กลุ่มคนที่มีที่อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง เราจึงอาจพบเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรแล้วแต่ภายหลังกลับต้องกลายเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านเพราะการย้ายถิ่นภูมิลำเนาในประเทศได้²⁸

กรณีศึกษา : เด็กหญิงวรรณ (ขอสงวนนามสกุล) หรือออมสิน และพี่ๆ

เด็กหญิงวรรณ หรือ น้องอมสิน อายุ 6 ขวบครึ่ง เกิดในกรุงเทพมหานคร จากบิดาและมารดาคนสัญชาติไทย แต่อพยพมาจากต่างจังหวัดมาพักอาศัยอยู่ที่ชุมชนมหาวงษ์ ถนนอ่อนนุช กรุงเทพฯ น้องอมสินมีพี่อีก 5 คน ได้แก่ น้องตุ๊กตา น้องเต่า น้องต๊ะ น้องออย และน้องอ้น

โดยน้องตุ๊กตาและน้องเต่า นั้นบิดามารดาให้การว่ามีใบเกิดอยู่ที่ต่างจังหวัด แต่ก่อนหน้านี้ก็ไม่สามารถกลับไปเอาได้เพราะไม่มีคำรถกลับบ้าน ส่วนพี่น้องที่เหลืออีก 4 คนรวมทั้ง น้องอมสินไม่มีใครมีใบเกิดเลย

²⁷ สรินยา กิจประยูร, “น้องเบลล์: คลื่นชีวิตที่ยังซัดกระหน่ำคนไทยไร้สัญชาติ หลังคลื่นสีนามิ” ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=310&d_id=309.

²⁸ เช่น กรณีศึกษาที่มีสาเหตุในลักษณะเดียวกันของนายวิฑูรย์ ศาลา บุตรของคนสัญชาติไทยที่ย้ายภูมิลำเนาจากต่างจังหวัด ได้เกิดในชุมชนโรงหวาย ถนนอ่อนนุช ซอย 2 เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ ตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน เพราะปัจจุบันติดตามหาบิดามารดาไม่ได้, เป็นกรณีศึกษาที่เข้าร่วมโครงการเวทีสาธารณะเพื่อทำความเข้าใจและระดมความคิดเห็นทางวิชาการเรื่อง คนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติในประเทศไทย: คืออะไร? แก้ไขอย่างไรดี? ณ ห้องประชุม LT.1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2547

ขณะนี้บิดามารดาของน้องอมสินได้ตั้งใจว่าจะปักหลักฐานอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่คิดจะกลับไปบ้านที่ต่างจังหวัดแล้ว แต่การดำเนินการต่างๆ ทางทะเบียนราษฎรของครอบครัวนี้โดยตัวของบิดามารดาเองนั้นคงจะเป็นไปได้ยาก²⁹

การไม่รู้ของบุพการี ทำให้เด็กๆ ทั้ง 6 คนกำลังเผชิญกับการโตมาโดยไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร ทั้งๆ ที่ทุกคนเป็นบุคคลมีสัญชาติไทย

2.2.4. สถานการณ์ของความไม่รู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ

คือ ความไม่รู้กฎหมายหรือความไม่รู้ต่อผลที่ตามมาของการที่คนไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของเจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงานนั้นก็ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลไม่สามารถมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของรัฐได้ เพราะในหลายกรณีสาเหตุของการไม่สามารถแจ้งเกิดหรือเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรนั้นก็เกิดจากการถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่ โดยผู้ศึกษาจะขอเสนอผ่านกรณีศึกษาดังนี้

กรณีศึกษา : เด็กหญิงสุดารัตน์

เด็กหญิงสุดารัตน์ หรือ น้องเบลล์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2548 ที่โรงพยาบาลที่โรงพยาบาลพูนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี น้องเบลล์เป็นหลานของนางสมใจ ช่วยสถิต เพราะเกิดจากนางปริดา ช่วยสถิต³⁰ ลูกสาวคนโตของป้าสมใจ ซึ่งจากการที่ป้าสมใจไม่ได้แจ้งเกิดให้กับลูกๆ ทำให้พี่ปริดา และน้องๆ เป็นคนที่ไม่เคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน พ่อของน้องเบลล์เป็นคนที่สัญชาติไทยแต่โชคชะตาทำให้น้องเบลล์กำพร้าพ่อตั้งแต่อายุได้ 6 เดือนขณะที่ยังอยู่ในครรภ์ของพี่ปริดา พ่อของน้องเบลล์เสียชีวิตในภัยพิบัติสึนามิ

แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอทำเยื้อง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นผู้ดูแลการฝากท้องของพี่ปริดา มาตลอดตั้งแต่รุ่นพี่ชายของน้องเบลล์ ก็ได้พยายามให้การยืนยันต่อทุก

²⁹ เป็นกรณีศึกษาที่ดูแลโดยมูลนิธิเพื่อการฟื้นฟูพัฒนาเด็กและครอบครัว (ฟอร์เด็ก) ซึ่งได้ร้องขอความช่วยเหลือในโครงการเวทีสาธารณะเพื่อทำความเข้าใจและระดมความคิดเห็นทางวิชาการ เรื่อง คนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติในประเทศไทย : คืออะไร? แก้ไขอย่างไรดี? ณ ห้องประชุม LT.1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2551 โดยทางมูลนิธิฯ ยังร้องขอความช่วยเหลือการไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรของเด็กเล็กในชุมชนมหาวงษ์ ที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิ อีกจำนวนกว่า 16 คนด้วย

³⁰ เป็นกรณีศึกษาที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 นี้ หน้า 50

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าพ่อของน้องเบลล์เป็นบุคคลสัญชาติไทยซึ่งจะทำให้น้องเบลล์มีสิทธิในสัญชาติไทยโดยหลักดินแดน³¹ เมื่อพี่ปริदानำเอกสารรับรองการเกิด ทร.1/1 จากโรงพยาบาลพุนพินไปดำเนินการแจ้งเกิดให้น้องเบลล์ที่อำเภอพุนพิน เจ้าหน้าที่อำเภอพุนพินไม่ยอมออกสูติบัตรและเพิ่มชื่อน้องเบลล์ในทะเบียนบ้าน เพราะให้เหตุผลว่าพี่ปริดาเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลและอ้างว่าน้องเบลล์ไม่ได้สัญชาติไทย

ทั้งๆ ที่ความจริงแล้วน้องเบลล์มีสิทธิในสัญชาติไทย³² เมื่อเจ้าหน้าที่ปฏิเสธการรับแจ้งเกิดเพราะความไม่รู้กฎหมายเช่นนี้ ก็เป็นเหตุทำให้น้องเบลล์เด็กน้อยผู้ซึ่งไม่มีโอกาสจะได้เจอหน้าพ่อของตนเองแล้วยังต้องตกเป็นเด็กไร้รัฐในประเทศไทย เป็นผู้ที่ไม่ใช่ชื่อในทะเบียนราษฎรเหมือนกับแม่และยาย³³

กรณีเช่นนี้ยังคงเกิดขึ้นอีกทั่วไปในสำนักงานทะเบียนอื่นๆ ของประเทศไทยดังเช่นกรณีศึกษาของเด็กหญิงแพรว หลานสาวคนหนึ่งของอาเผล่แห่งครอบครัวอภิสกุลไพศาล

กรณีศึกษา : เด็กหญิงพิมพ์ใจ สมณา

เด็กหญิงพิมพ์ใจ สมณา หรือ น้องแพรว เกิดเมื่อ 5 มิถุนายน 2549 ที่โรงพยาบาลแม่สอด จากมารดาชื่อระยอง ซึ่งเป็นลูกสาวคนหนึ่งในบรรดาลูกๆ 11 คนของอาเผล่และเขี้ยวอี้จิ่ง แห่งครอบครัวอภิสกุลไพศาล³⁴ บิดาของน้องแพรวเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย แต่น้องแพรวเกิดในช่วงเวลาที่มารดาและคนในครอบครัวอภิสกุลไพศาลยังคงถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร

³¹ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, "จริยธรรมและกฎหมายในการให้บริการสุขภาพประชากรต่างชาติ", (เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการการบริการสาธารณสุขในประชากรต่างด้าว ครั้งที่ 1) เมื่อวันที่ 5-7 กรกฎาคม 2550, ณ โรงแรมรามารการ์เด็นท์ และทำการเผยแพร่ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=313&d_id=312

³² โปรดอ่านเพิ่มเติมใน "รายงานผลการวิจัยเป็นกรณีศึกษาในโครงการวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์และศึกษาความเป็นไปได้ในการขจัดปัญหาการจดทะเบียนการเกิดและปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ", มูลนิธิพัฒนาการคุ้มครองเด็ก, 2550, หน้า 51-55.

³³ สำหรับพี่ชายของเด็กหญิงสุภารัตน์ นั้นได้รับการแจ้งเกิดและเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรในฐานะของคนสัญชาติไทยเรียบร้อยแล้วเรียบร้อยแล้วเพราะเกิดในระหว่างที่บิดายังไม่เสียชีวิตและเป็นผู้ดำเนินการต่างๆ ให้ และ โปรดติดตามกรณีศึกษานี้ในลำดับต่อไป ในบทที่ 3 หน้า 61

³⁴ เป็นกรณีศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 หน้า 45

ดังนั้นเมื่อนำไปรับรองการเกิด ทร.1/1 จากโรงพยาบาลแม่สอดไปแจ้งเกิดให้กับน้องแพรวที่เทศบาลแม่สอด เทศบาลกลับปฏิเสธที่จะออกสูติบัตรและเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านให้ โดยแจ้งว่าชื่อของมารดาถูกจำหน่ายแล้ว³⁵ ซึ่งเป็นการปฏิเสธสิทธิตามกฎหมายของน้องแพรวที่จะได้รับการจดทะเบียนและการบันทึกตนในทะเบียนราษฎร ตลอดจนสิทธิในสัญชาติไทยโดยหลักดินแดน³⁶

ดังนั้นความไม่รู้ของเจ้าหน้าที่ได้มีผลทำให้น้องแพรวตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลซึ่งหากปล่อยไว้ต่อไป น้องแพรวก็จะมีสถานะเป็นคนไร้รัฐทั้งๆ ที่มีสัญชาติไทย เป็นคนไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรเหมือนดังครอบครัวอภิศกุลไพศาลของแม่ แต่น้องแพรวจะเป็นกลุ่มคนประเภทที่ยังไม่เคยมีโอกาสจะมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร

น้องแพรวโชคดีกว่าแม่ พี่น้องของแม่ และตา-ยาย ที่ภายหลังเกิดการปฏิเสธไม่กี่วัน เทศบาลแม่สอดก็ยินยอมให้เพิ่มชื่อน้องแพรวในทะเบียนราษฎร³⁷ แต่ขณะเดียวกันกรณีเช่นน้องแพรวหรือน้องเบลล์นี้อาจเกิดขึ้นได้อีกทั่วไปกับเด็กคนอื่นๆ และหากว่านุภาพารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ประสบความสำเร็จกับการโต้แย้งการไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่ไม่มีความรู้ในการจัดการปัญหานี้อย่างเพียงพอ ก็จะทำให้เด็กเหล่านั้นเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล

³⁵ จากจดหมายร้องทุกข์ของนางระยอง อภิศกุลไพศาล มารดาของเด็กหญิงพิมพ์ใจ กรณีลูกถูกเทศบาลปฏิเสธที่จะออกสูติบัตรให้ทั้งที่มีเอกสารรับรองการเกิดออกโดยโรงพยาบาลแม่สอดว่า เกิดที่อำเภอแม่สอด โดยอ้างว่า แม่บิดาจะเป็นคนสัญชาติไทย แต่ชื่อของมารดาในฐานข้อมูลทางทะเบียนราษฎรถูกจำหน่าย(เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2549) เผยแพร่ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=304&d_id=303

³⁶ พันธุ์ทิพย์ สายสุนทร , “กรณีน้องแพรว : ถูกเทศบาลปฏิเสธที่จะออกสูติบัตรให้”, ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=304&d_id=303

³⁷ เป็นกรณีศึกษาในความดูแลของมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา (พชภ.) ซึ่งร้องมายังโครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ คณะอนุกรรมการด้านเด็กเยาวชน และครอบครัว ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งภายหลังผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้ทำการประสานงานกับเทศบาลแม่สอดเพื่อทำความเข้าใจในข้อกฎหมายต่างๆ ก็ทำให้สามารถแจ้งเกิดและเพิ่มชื่อน้องแพรวในทะเบียนบ้านได้

กรณีปัญหาการไม่รับแจ้งเกิดของเด็กหญิงพิมพ์ใจ ยังได้ถูกนำเสนอในสถานีโทรทัศน์ ASTV3 เพื่อนำเสนอปัญหาและทำความเข้าใจกับสังคมไทย เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2549

ทันทีเช่นกัน และหากปล่อยปัญหาไว้เนิ่นนานเด็กไร้เอกสารพิสูจน์ตนก็จะประสบกับความยากลำบากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในการเกิดของตน

กรณีศึกษา : เด็กชายสาละวิน ³⁸

เด็กชายสาละวิน หรือ น้องวิน เด็กชายผู้มีฝาแฝด เกิดที่โรงพยาบาลแม่สอด จังหวัดตาก จากบิดาและมารดาต่างด้าวที่มาจากประเทศพม่าเข้ามาทำงานในประเทศไทย แต่เนื่องจากน้องวินมีปัญหาด้านสุขภาพที่หลอดอาหารและหลอดลมเชื่อมติดกัน หัวใจมีรูรั่วและปอดอักเสบ ทำให้หลังจากโรงพยาบาลแม่สอดส่งไปเข้ารับการผ่าตัดจากโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้วก็ยังคงต้องทำการดูแลอย่างใกล้ชิดและมีค่าใช้จ่ายสูงเกินกว่าที่ผู้เป็นบิดาและมารดาต่างด้าวซึ่งทำงานใช้แรงงานจะรับผิดชอบได้ บิดาและมารดาที่แท้จริงจึงตัดสินใจทอดทิ้งน้องวินไป

คุณผิงคนไทยคนหนึ่งถูกระงับที่ด่านพรมแดนได้รับน้องมาดูแล และเป็นตั้งชื่อว่า “วิน” เพื่อให้น้องชนะตนเองกับร่างกายที่อ่อนแอ ซึ่งต่อมาเมื่อคุณผิงนำ ทร.1/1 ที่ระบุเรียกน้องวินเพียงว่า “บุตรชายนางช่วยชิน” ไปทำการแจ้งเกิดให้กับน้องวินก็ถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่โดยให้เหตุผลว่าบิดามารดาเป็นแรงงานต่างด้าวไม่รับแจ้งเกิดให้ ทั้งๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นตรงกันข้าม³⁹

และเวลาต่อมาเมื่อคุณผิงต้องการจะรับน้องวินไว้เป็นบุตรบุญธรรม จึงได้พาน้องวินไปให้เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (จังหวัดเชียงใหม่) บันทึกตัวบุคคลเพื่อ

³⁸ วันดี สันติวุธเมธี, “ลูกชายต่างสายเลือด”, โครงการวิจัยเพื่อสำนักงานหลักประกันสุขภาพ ของคนไร้รัฐไร้สัญชาติ, (เอกสารอัดสำเนา), 2551.

³⁹ คือ ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนประวัติของคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษ พ.ศ. 2547 กำหนดให้รับแจ้งเกิดบุตรของแรงงานต่างด้าวไว้ในทะเบียนประวัติ ทร.38 และออกสูติบัตร ทร.03 ให้ แต่กรณีของน้องวินนี้ผู้ศึกษาเห็นว่ารัฐไทยไม่ควรจะนำชื่อไว้ใน ทร. 38 เนื่องจากเป็นทะเบียนประวัติของคนกลุ่มที่น่าเชื่อว่าจะสามารถพิสูจน์สัญชาติกับประเทศต้นทางได้ ขณะที่น้องวินกลายเป็นเด็กถูกทอดทิ้งไม่สามารถหาบุพการีได้ น้องวินจึงไม่อาจพิสูจน์สัญชาติกับรัฐพม่าได้อย่างแน่นอน ผู้ศึกษาฯ จึงเห็นควรเป็นที่ยืนยันว่าจะต้องนำชื่อของน้องวินบันทึกลงในทะเบียนประวัติ ทร.38 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติสำหรับผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน พ.ศ. 2548 จึงจะเป็นประโยชน์และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของน้องวินและรัฐไทยมากยิ่งขึ้น

ดำเนินการต่างๆ ต่อไปก็กลับถูกปฏิเสธว่าจะสามารถรับบันทึกตัวเด็กถูกทอดทิ้งได้เฉพาะแต่เด็กที่มีสัญชาติไทยเท่านั้นทั้งๆ ที่กฎหมายไม่ได้กำหนดเช่นนั้นเลย⁴⁰

ทำให้จนถึงปัจจุบันชื่อ "สาละวิน" หรือน้อง "วิน" ที่คุณผิงตั้งให้น้องวินอย่างมีความหมายนั้นยังไม่เคยปรากฏได้รับการรับรองจากรัฐไทยเลย ยังคงเป็นชื่อเรียกที่ยอมรับกันในครอบครัวและคนรู้จักเท่านั้น น้องวินยังไม่สามารถมีชื่อในทะเบียนราษฎรของรัฐใดๆ ได้ และกำลังจะเติบโตเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนในสังคมไทย เพราะสาเหตุจากการที่เจ้าหน้าที่ไม่รู้กฎหมายและมีความเข้าใจผิดว่าบุตรของคนต่างด้าวไม่สามารถแจ้งเกิดได้⁴¹ หรือ เข้าใจผิดว่าการรับแจ้งเกิดจะทำให้เด็กมีสัญชาติไทย⁴²

กรณีศึกษา : นางอายุ นามเทพ

นางอายุ นามเทพ หรือ อาจารย์อายุ เกิดในประเทศพม่าและเดินทางหนีภัยความตายเข้าประเทศไทยมาตอนอายุ 2 ขวบพร้อมกับครอบครัว ในปี 2502 เนื่องจากบิดา ดร.ยอร์ช แมนชรา โฟเป็นผู้นำในฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลพม่าซึ่งเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ครอบครัวของอาจารย์อายุก็ได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยจากคำขอของบิดาอาจารย์อายุที่ทำเรื่องที่สำนักงานรัฐมนตรีในสมัยนั้น รัฐบาลมีความเห็นเป็นจดหมายตอบกลับให้ ดร.ยอร์ชและครอบครัวอาศัยอยู่ในรัฐไทยได้แต่ไม่ได้กล่าวถึงการรับรองตัวบุคคลในทะเบียนราษฎรใดๆ ของรัฐไทย

⁴⁰ กฎหมายไทยว่าด้วยการทะเบียนราษฎรเกี่ยวกับเด็กไร้รากเหง้าที่ถูกทอดทิ้งนั้นตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534แก้ไขเพิ่มเติม(จ.2)พ.ศ.2551 ระบุให้มีการดำเนินการแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประจำจังหวัดเพื่อให้เจ้าหน้าที่ทำบันทึกกับตัวเด็กและทำการแจ้งเกิดโดยไม่ได้ระบุว่าเด็กจะต้องมีสัญชาติไทยหรือไม่, และโปรดติดตามกรณีศึกษานี้ ในลำดับต่อไป ในบทที่ 4 หน้า 129

⁴¹ เป็นการขัดต่อพันธกรณีระหว่างประเทศที่ผูกพันประเทศไทย เช่น ข้อ 24 แห่งกติกาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง(พลเมือง) และสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 ที่รัฐไทยผูกพันว่า "เด็กทุกคนย่อมจะต้องได้รับการจดทะเบียนทันทีที่ถือกำเนิดและย่อมได้รับการตั้งชื่อ"

⁴² การที่บุคคลจะมีสัญชาติไทยหรือไม่เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทย ซึ่งกรณีของน้องวินได้ตกอยู่ภายใต้ข้อยกเว้นของการได้สัญชาติไทยโดยการเกิดตามหลักดินแดน มาตรา 7 ทวิ วรรคหนึ่ง แห่ง พรบ.สัญชาติ(ฉบับที่2) พ.ศ. 2535แก้ไขเพิ่มเติม พรบ.สัญชาติ(ฉบับที่4) พ.ศ. 2551 ทำให้เด็กชายสาละวินไม่ได้รับสัญชาติไทย ตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติไทยดังกล่าว

ทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวของอาจารย์อายุที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 50 ปี ก็ไม่เคยได้รับการพิสูจน์ทราบตัวบุคคลหรือบันทึกตัวบุคคลเลย ซึ่งหากว่ามีการดำเนินการที่ถูกต้องจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวตั้งแต่ครั้งที่บิดาของอาจารย์อายุได้ดำเนินการขอมีสติธิอาศัยลี้ภัยในประเทศไทย ปัญหากฎหมายไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของทุกคนในครอบครัวอาจารย์อายุ ก็คงจะไม่เกิดและไม่ต้องตกเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทยมาตลอดเวลา 50 ปี⁴³

ดังนั้นความรู้ความเข้าใจต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินการต่างๆ ในกระบวนการออกเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลให้กับคนที่มีจุดเกาะเกี่ยวในรัฐไทยทั้งที่เป็นจุดเกาะเกี่ยวโดยการเกิดหรือภายหลังการเกิด ซึ่งถ้าหากเจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้เพียงพอแต่มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบปฏิบัติงานดังกล่าวก็จะทำให้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรได้ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในรัฐไทยจำนวนมากจึงเกิดขึ้นจากความไม่รู้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐไทยนั่นเอง

โดยสรุป

ในภาพรวมสาเหตุประการสำคัญของการที่บุคคลไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรคือ การที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลไม่ได้รับการแจ้งเกิดหรือบันทึกตัวบุคคลในทะเบียนราษฎร ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากการเป็นคนตกหล่นจากทะเบียนราษฎรหรือการถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่ทางทะเบียนราษฎร ตลอดจนการถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎร

แต่ในส่วนของรายละเอียดที่มาของข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านี้ก็อาจเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ คือ (1) ความอยู่ห่างไกลของพื้นที่เมือง (2) ความที่ถูกมองเป็นคนต่างด้าว (3) ความไม่รู้ของผู้ประสบปัญหาและครอบครัว และ (4) ความไม่รู้ของเจ้าหน้าที่ของรัฐไทย

⁴³ เป็นกรณีศึกษาในความดูแลของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ และในโครงการวิจัยผลกระทบของความไร้รัฐ และความไร้สัญชาติของเด็ก เยาวชน ในสังคมไทย : การตรวจสอบปัญหาและแนวคิดในการแก้ไข ของกองทุน ศ.คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งร้องขอความช่วยเหลือในการขออนุญาตเดินทางออกนอกประเทศมายังโครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2549, โปรดติดตามกรณีศึกษานางอายุ นามเทพ ในลำดับต่อไป หน้า 61 และ 128

ดังนั้นจากสาเหตุในรายละเอียดดังกล่าวทำให้เราสามารถแก้ไขและป้องกันปัญหาที่สาเหตุในประการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐควรที่จะทำความเข้าใจธรรมชาติและรู้เท่าทันสถานการณ์ของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตัวตนต่างๆ เพื่อที่จะไม่เรียกร่องพยานหลักฐานเกินสมควรที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ไม่อาจมีได้จนเป็นเหตุให้คนเหล่านั้นไม่สามารถทำการแจ้งเกิดหรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร

ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ในข้อกำหนดและวิธีปฏิบัติงานที่กฎหมายกำหนดให้อำนาจและความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขความเข้าใจผิดที่มองว่าการดำเนินการทางทะเบียนให้แก่คนต่างด้าวไม่มีสัญชาติไทยนั้นจะเป็นการทำร้ายคนสัญชาติไทยจำนวนมากในรัฐไทย ซึ่งหากว่าเราสามารถแก้ไขปัญหาที่สาเหตุได้ การแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาคนไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรหรือถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎรก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ขณะที่การแก้ไขปัญหาที่สาเหตุต่างๆ ยังจำเป็นต้องใช้ระยะเวลา ทำให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจึงยังต้องจ่ายอมรับผลกระทบอยู่นั้น ในบทต่อไปผู้ศึกษาจึงเห็นควรว่าจะต้องทำการศึกษาผลกระทบต่างๆ ที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนได้รับในระหว่างที่การแก้ไขปัญหายังไม่สามารถดำเนินการได้เสร็จสิ้น เพื่อที่รัฐไทยและสังคมไทยจะสามารถกำหนดแนวทางช่วยเหลือ เพื่อการลดและป้องกันผลกระทบให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้รับน้อยที่สุดต่อไปได้